

Oktobre 31-də Dünya Şəhərlər Günü qeyd olunur. Bu gün planetin bütün sakinlərinin 55 faizi şəhərlərdə yaşayır. 2050-ci ilədək planetin əhalisinin 75 faizi şəhərliyə çevriləcəyi gözlənilir. Şəhər sakinlərinin sayının sürətli artımı, həmçinin sənayeləşdirilmə sahəsində yeni imkanların açılmasını və edir. Lakin bununla yanaşı, bu şəhərlərin əhalisinin həddən artıq olması, qeyri-bərabərliyin artması və ətraf mühitin çirkənməsi də qəcilməzdir. Azərbaycanda əhalinin 52,8 faizi şəhərdə, 47,2 faizi isə kənd yerlərində yaşayır.

Əhalisi çox olan şəhərlərdə yaşıl ərazisi çox olan parkların sayı da çox olmalıdır. Çünkü yaşıl ərazilər və ağaclar şəhərlərin ağciyərləridir. Ağaclar və yaşıl sahələr karbonu udur və özündə saxlayır, şəhər ərazilərində və ətraflarında iqlim dəyişikliyinin təsirlərini azaltmağa kömək edir, istiləşmənin qarşısını alır. Həmçinin şəhər ərazisində strateji yaşılıq sahələrinin salınması isti havalarda həvəni 8 dərəcəyə qədər soyudur, kondisionerə ehtiyacı 30 faiz azaldır.

Ümumdünya Şəhiyyə Təşkilatı (ÜST) bildirir ki, şəhərlərde adambaşına düşən yaşılıq sahəsi en azı 9 kvadratmetr olmalıdır, lakin bu rəqəm 10-15 kvadratmetr olarsa daha

Ümumdünya Şəhərlər Günü: belə davam etsə...

la bilər, cünki ağaclar həm də səs-küyün udulmasını həyata keçirir.

Ağaclar immunitet sistemini gücləndirir. Ağaclar çox olanda şəhərin havası qışda müləyim, yayda isə 2-4 dərəcə sərin olur. Biomüxtəliflik qorunur, quşlar, arılar, dələlər, kəpənəklər, böcəklər siyinacaq, yemek və yuva üçün ağaclara güvenir. Dünyadakı məşələr müxtəlif heyvan həyatını təmin edir. İstiliyi və enerji istehlakını azaldır. Bir ağaç bir ildə 150 kq karbon qazını (CO2) udur, ildə 2,64 milyon litr təzə oksigen istehsal edir, həmçinin yağış təminatına dəstək olur.

Şəhər daxilindəki ağaclar şəhər infrastukturunun mühüm tərkib hissələridir deyə bilərik. Çünkü onlar havadan zərərlə çirkəndiriciləri süzərək effektiv hava filtrası funksiyasını yerinə yetirirlər. Yetkin ağaclar su axınıni tənzimləyir və daşqınların qarşısının alınmasında və təbii fəlakət riskinin azaldılmasında mühüm rol oynayır. 50 yaşılı hər bir ağaç torpaq eroziyاسının qarşısını

idealdır. İnkışaf etmiş ölkələrdə adambaşına orta hesabla 20 kvadratmetr yaşıl sahə düşür. Yerli idarəetmə orqanları planlaşdırma işlərində adambaşına en azı 15 kvadratmetr yaşıl sahə hədəfləri qoymalıdır.

Şəhər sakinləri ağacların da-ha çox olmasını planlaşdırımlı, məşələsdirmə işlərində ağaclar regional iqlim şəraitinə uyğun və iqlimə davamlı yerli növler olmalıdır. Yerli idarəetmə orqanları öz şəhərlərdə yeni məşəsalma sahələri yaratmalıdır.

Həmçinin şəhərlərdə yerli idarəetmə orqanları hər məhəllədə parklar, şəhər içinde məşələr, yol və prospektlərdə yaşılıq zolaqları planlaşdırımlı və həyata keçirməlidir. Prospektlərdəki ayırıcı zolaqlar yaşıl zolaqla əvəz edilməlidir. Dəməriyol vağzallarının, avtovağzallarının ətrafi prospektlər, meydanlar və xiyabanlar sürtələ ağaclarlaşdırılmalıdır. Magistral yol marşrutu üzərindəki yaşılıqlar, məşələr insanların səyahət zamanı stressini aradan qaldırığı üçün bu ərazilərdə də yaşılıq artırılmalıdır.

Ağaclar şəhərin oksigenini, torpağını yaxşılaşdırmağa kömək edir. Yaşıl sahələr şəhərlərin en mühüm investisiyalarından bəriidir. Şəhərləri yaşamağa yararlı edən yaşıl ərazilərdər. Şəhərlər məşələrə yaxın salınanda insanlar daha sağlam və xoşbəxt olurlar. Yaşıllıqlar olmadan urbanizasiya olmamalıdır, cünki ağaçsız şəhərlər insanları xəstələndirir və onların erkən ölümünə sə-

bəb olur. Şəhərlərdəki ağaclar həm də hava filtri rolunu oynayır, çirkli havanı təmizləyir və nəfəs yolu ilə ağciyərlərə keçən viruslərin qarşısını alır. Həmçinin ağaclar, avtomobilərdən, fabrik-zavodlardan və digər sənaye sahələrindən atılan zərərlə maddələri sütür. Şəhərlərdə ağacların bol olması səs-küyün də qarşısını alır. Məşələr hava ilə yanaşı içməli suyu da qoruyur.

Şəhər ərazilərində və ətrafindəki məşələlər suyun filtrlənməsinə və tənzimlənməsinə kömək edir, yüz milyonlarla insanın yüksək keyfiyyətli şirin su təchizatına töhfə verir. Məşələr daşqınların qarşısını alırlar. Şəhərlərdəki yaşıl sahələr yağış sularının torpağa hopmasına və yeraltı su ehtiyatlarında depolanmasına şərait yaradır. Nəzarətə salınan məşələrdə və sistemli yaşallaşdırılan şəhərlərdə ağaclar biomüxtəlifliyin qorunmasına və artırılmasına kömək edir, bir çox bitki

və heyvanlar üçün yaşayış mühiti, qida və qoruma təmin edir.

Şəhərlərdə və ətraf ərazilərdəki məşələ turizmin inkişafına da töhfə verir, on minlərlə iş yeri yaradır və şəhərin abadlaşdırılması sxemlərini stimullaşdırır, dinamik, enerjili, firavan yaşıl iqtisadiyyat yaradır. Məşələr də daxil olmaqla şəhər yaşılılıqları aktiv və sağlam həyat tərzini təbliğ edir, psixi sağlamlığı yaxşılaşdırır, xəstəliklərin qarşısını alır və insanların sosiallaşmasına şərait yaradır. Araşdırımlar göstərir ki, daha çox yaşılıq olan ərazilərdə yaşayan insanların psixolojimənəvi sağlamlığı daha yaxşıdır.

Şəhərlərdə ağacların bolluğunun, aydın səmanın olmasının və quşların nəgməsinin eşidilməsinin bütün stressi dəf etdiyi, gərginliyi aradan qaldırığı barədə müxtəlif araşdırımlar da var. Tədqiqatlar göstərir ki, şəhərin yaşıl sahələrinə yaxın yaşamaq yüksək qan təzyiqi və stressi azaltmaqla fiziki və psixi sağlamlığı yaxşılaşdırır. Araşdırımlara görə, məşə sahəsinə yaxın olan, ağacların bol olduğu şəhərlərdə depressiya və stress 42 faiz dəha az olur, yerli sakinlərin ümumi psixi sağlamlığı 63 faiz yaxşılaşır. Zorakılıq hadisələri 29 faiz azalır, şəhiyyə xərcləri azalır, insanlar təmiz oksigenlə zəngin hava ilə nəfəs aldığı üçün, xüsusiələ uşaqlarda piylənmə nisbəti azalır.

Ağaclar PM10, PM2.5 adlandırılan və insan sağlamlığı, xüsusən də uşaqlar və yaşlılar üçün çox təhlükəli olan atmosfer çirkəndiricilərini sütür. Normal böyüklükde bir ağaç havadan 4,5 kq çirkəndirici maddə sütür və ilde 118 lt təzə oksigen istehsal edir. Böyük şəhərlərdə çox yaşanan səs-küylü vəziyyət ağacların sayesində normallaşdırı-

alır.

Məsələn, yetkin həmşəyaşıl bir ağaç ilə 15 min litrdən çox suyu tuta, axıntının qarşısını ala bilər. Buna görə də içməli su şəbəkəsinə, kanalizasiya sisteminə yaxın yerlərdə çinar ekilmir. Əkinçilik və maldarlıq formalamaşmamışdan əvvəl dönyanın quru ərazisində məşələrin payı 56 faiz təşkil edirdi. Hazırda bu göstərici 30 faizdən aşağı düşüb, yəni 2 dəfəyə yaxın azalıb.

Hazırda dünya üzrə məşə örtüyünün sahəsi 4 milyard hektardır. Bunun 809 milyon hektarı Rusiyanın, 478 milyon hektarı Braziliyanın, 310 milyon hektarı Kanadanın və 303 milyon hektarı ABŞ-in payına düşür. Son 200 ilde dünya üzrə məşə ərazilərinin sahəsi 2 dəfədən çox azalıb. Son illərdə dönyanın en böyük məşə sahələrində (Amazon, Sibir, Avstraliya, Kaliforniya, Türkiye və s.) baş verən yanğınlarda çox nəhəng məşəlik sahələr mehvələr.

Getdiikcə planetimizdə yaşılıq sahələrinin payı azalır ki, bu da çox ciddi ekoloji böhranlara getirib çıxara bilər. XVIII-XIX əsrlərdə indiki Azərbaycan ərazisinin 35%-i məşə ilə örtülü olub. Hazırda bu göstərici 11 faiz təşkil edir. Bu rəqəm Rusiyada 44%, Latviyada 41%, Gürcüstanda 39% təşkil edir. Müqayisə üçün deyək ki, dönyanın iri şəhərlərində yaşılıq sahəsi Bakıdan dəfələrlə yüksəkdir. Məsələn Moskvada ərazinin 54, Sinqapurda 47, Vyanada 45 faizi yaşılıq sahəsidir. Bakıda isə bu göstərici 5 faizdən azdır və bu Bakı əhalisinin sayı ilə müqayisədə faciəvi rəqəmdir.

Lale Mehrali